

Зђислав Дараш

ЊЕГОШЕВИ КРУГОВИ ИДЕНТИТЕТА

Савремени читалац класичних текстова пројектује на штиво, хтео он то или не, своје актуелно знање и поглед на свет; читалац који се креће по просторима савремених друштвено-хуманистичких наука чије су велике теме, између осталог, идентитет и субјективитет људске јединке и заједнице, са посебном осетљивошћу реагује на присутност тих истих тема у књижевним документима прошлости; читаоцу коме је мотивација за приступ делу пре свега провера његове тренутне, идеолошко-политичке употребљивости, нису на одмет ни технике манипулације текстом, у крајњој мери – реторичко насиље према њему. Велика и за своје националне културе изванредно важна остварења, као што су Његошева, подлежу и великом ризику да постану објекти злоупотребе разноразних идејних опција.

Циљ овог излагања јесте да из Његошевих дела – и једино из њих, проматраних у књижевноисторијској перспективи – ишчита песников идентитетски дискурс и да у његовом проблемском пољу зацрта кругове који се концентрично шире од локалног до универзалног, а затим да га суочи са резултатима новијих истраживања из предметне области.

Кључне речи: Његош, *Свободијада*, самосвест, идентитет, субјективитет, црногорство, српство, словенство, регионално, национално

Када је 1834. године у Паризу изашао Мицкјевичев *Господин Тадија*, изазвао је међу пољским емигрантима живе реакције и дискусије у којима су се гласови одушевљења мешали са мањим или већим замеркама. Многима је посебно сметало што еп о Пољској почиње инвокацијом „Литванијо! Отаџбино! Ти си као здравље”, а понеки су се песниковом „литванском партикуларизму” и подруживали, претпостављајући да ће сада неки други аутори сличних дела можда да их започињу уздасима ка својим срезовима или паланкама (Brikner 1924: 101). Мицкјевич, ипак, није послушао савете да промени инвокацију, зато се све нове и нове генерације читалаца до дана данашњег уче пољском патриотизму из поеме коју отвара име суседне земље. И једино наставници пољског језика у савременим школама морају да уложе више труда да се ученицима објасни тај парадокс који за Мицкјевича и његове савременике, ма како

дефинисали свој патриотски идентитет: на основу државног или покрајинског критеријума, није био парадокс него стварна и логична чињеница. У Мицкјевичевој свести Литванија, наиме, није била супротност Пољској, била је супротност Круни (Краљевини Пољској) са којом је заједно сачињавала Пољску као државну заједницу два политичка субјекта (Републику оба народа; узгред буди речено, за Мицкјевичевог живота те државе на политичкој карти Европе више није било, али је свакако наставила да постоји у менталном и емотивном простору националног живља). Свом разумевању релације између литванског и пољског идентитета, наравно у време када се идеолошки конструкт нације још није темељио пре свега на етнолингвистичком принципу, аутор *Господина Тадије* дао је израз и у другим делима, нарочито у политичкој брошури *Књиге пољског народа и ходочасништва пољског* (Pigonj 1925: 7). Посебно сугестивну песничку синтезу концепта идентитета, који се гради ширењем и кумулацијом свести (знања, искуства) преко концентричних кругова културних заједница, од локалне до наднационалне, наћи ћемо у Мицкјевичевом славоспеву истакнутом историчару и политичару Јоахиму Лелевелу, професору Универзитета у Вилњусу: у том концепту живети на Њемену, што значи бити Литванац, значи у исти мах бити Пољак, а са тим и „станар Европе”; регионални садржај (само)свести грађанина Велике литванске кнежевине не ступа у конфликтан однос са пољским националним осећајем држављанина Републике оба народа, него у комплементаран и инклузиван, а обе саодносне компоненте националног идентитета, покрајинска и државна, сапостоје у ширем културном – европском контексту.

Разматрајући уметнички опус једног класика са тачке гледишта ситуиране у туђем културном простору, као што је то пример са овим излагањем, ми ступамо, планирали то или не, у подручје компаратистике по којем нас воде пре слободне асоцијације, практичне интуиције и лако уочљиве, површне паралеле него чврсте књижевноисторијске чињенице. Кад је реч о Петру II Петровићу Његошу, посматраном из перспективе пољског аутора, прва, спонтана асоцијација повезује га са два најистакнутија пољска романтичарска песника, Адамом Мицкјевичем и Јулијушом Словацким. Основу поређења Његоша са његовим пољским савременицима нуди у том случају, између осталог, не само својствен романтизму максимализам етичких захтева и постулата, чији је најјачи, емблематски израз чувена Његошева фраза „Нека буде што бити не може”, него управо и градација идентитетских референци и карактеристика субјекта на којој се заснива овај текст. Ту ваља подсетити да је романтизам, за разлику од ренесансе, барока и класицизма, у ствари први велики европски

уметнички покрет који је – и поред свог универзализма – до краја ослободио локалне елементе да са тим докаже културотворни потенцијал регионализма, како у свакој појединој земљи, тако и у Европи. Док је Мицкјевич својом отаџбином сматрао Литванију, за Словацког била је то западна Украјина; етничку Пољску ниједан од њих није добро познавао, ниједан никад није био у Кракову, престоници пољских краљева, куда су – после много година – пренети њихови посмртни остаци и где су свечано сахрањени у Вавелској катедрали, националној некрополи пољској; Мицкјевич није био чак ни у Варшави коју је иначе успут посетио и сам Његош, идући – по други пут – у Санкт Петербург 1837. године, о чему су обавештавале пољске новине (Vroclavski et al. 2007: 25). Сва три песника, два литванско-русинска Пољака и црногорски Србин, јесу и одличан аргумент тези да се национална самосвест очевидније испољава на периферији једне етнице, где је непрестано изложена пробама и тестовима, верификацијама и фалсификацијама од стране другог и туђег, него у њеном централном пољу.

Проблем идентитета, кад је у питању актер јавне сцене, поготову велики уметник чије дело временом не престаје да буде жива садржина културе једне или више нација, увек је чврсто повезан са проблемом рецепције овог дела, која као да наставља процес конструисања лика датог субјекта у његовом одсуству. Активна људска јединка, ма како јој разни социокултурни фактори ограничавали независност расуђивања и одлучивања, ипак утиче на своју друштвену визуру – ако већ не као до краја суверен господар своје личности, а оно барем као њен сатворац. Међутим, чим нестане са сцене света и живота, њена слика може да се реконструише једино на основу њеног стваралачког наслеђа које свако може да тумачи селективно, по милој вољи, пројектујући на њега своје актуелно знање, поглед на свет, а пре свега идејне и политичке опције. Велика и за своје националне културе изванредно важна остварења, као што су Његошева, подлежу и великом ризику да постану објекти нечије истраживачко-методолошке самовоље, надинтерпретације, у крајњој мери злоупотребе.

Током рецепције Његошевог опуса која је започела у оквиру романтичарског светоназора, те својственог му језичко-стилистичког идиома и уметничког поступка, а затим се водила идејама црногорско-српског пијемонтизма, југословенског унитаризма монархије Карађорђевића и социјалистичке републике, да би најзад послужила и као основа за легитимисање аутохтоности Црне Горе, песнику су се – аналогно том процесу – додељивала места у историјски променљивим канонима вредности културе одређених заједница које га сматрају својим добром. Незави-

сно од критеријума по којима се ти канони конструишу, заједничка им је строго централна позиција Његоша у њима, док се разликују по ширини поља референци и – последично – по улогама које се песнику у њима додељују. Богуслав Зјелињски у студији о ситуираности Петра II у српском и црногорском књижевно-културном канону наводи и систематизује све те улоге у које владика улази као представник 1) пансловенског идејног комплекса, 2) јуначког јужнословенског етоса коме је гравитацијски центар *heroicum Montenegrinum*, 3) регионалне (црногорске) мутације општесрпског културног модела, 4) југословенског и 5) црногорског новокомпонованог канона (Zjelinjski 2009: 11–24). Чешки историчар Франтишек Шистек, пишући о инструментализацији Његошевог лика у сврху државне идеологије Краљевине СХС, реконструише, међутим, на основу „мноштва материјала”, актуелно коришћен облик песниковог идентитета:

„Половином двадесетих година 20. вијека Његошев идентитет је био смјештен у три концентрична круга. Најужи од њих био је онај црногорски. Пјесник и његово дело били су повезивани с конкретним предјелима и спомен мјестима [...], али његов црногорски идентитет ни у којем случају није био схватан као етнички, већ само као специфична варијанта ширег српског идентитета. Његошево српство и пансрпско послање чинили су други, ваљда највише истицани круг његовог идентитета. Посљедњи концентрични круг био је ситуиран у шири јужнословенски контекст који је у вези са недавним настанком југословенске државе био актуелан. [...] Дакле, Његош је био схватан као Црногорац у смислу регионалном, као Србин у смислу етничком и Југословен, односно Пра-југословен у још ширем смислу супраетничког јединства” (Šistek 2012: 116).

На сличном моделу презентације личности уметника и државника са Цетиња заснива се и монографија Љубомира Дурковића-Јакшића о Петру II Петровићу Његошу, с том разликом да се у њој најјаче истиче трећи, југословенски круг (Durković-Jakšić 1938: 168–191). Аутор у Пољској и на пољском језику објављене монографије, српски историчар и Његошев црногорски рођак, ватрени поборник идеје југословенства, и поред дубоке оданости научном позиву са свим његовим, надамце етичким, импликацијама није могао да одоли а да свог јунака не прикаже кроз призму идеологије коју заступа и подупире, услед чега песник постаје „симбол и персонификација југословенског јединства” (Durković-Jakšić 1938: 169), а његова представа о супранационалном словенском унитаризму добија, у Дурковићевом тумачењу, лик простора подељеног у четири концентри-

чна круга: „Црногорство се губи у српству, оно – у југословенству, а оно последње у мору словенства” (Durković-Jakšić 1938: 188).

Елементарна питања везана за идентитетски дискурс своде се, чему нас уче савремени филозофи, психолози и социолози, на два аспекта људске егзистенције: индивидуални и колективни. Први, опет, има два пола: идентитет *ipse* (рикеровска *l'ipséité*, собост) који подразумева разлику између јединке и скупа те одговара на питање „ко сам?” и идентитет *idem* (рикеровска *la mêmeité*, истост) који значи јединство субјекта са собом самим у времену и одговара на питање „шта сам?”. Колективни аспект *постојања једног бића* означава, међутим, његову идентификацију са вредностима (етосом живота) блиским заједници којој неодољиво припада (Valas 2011: 71).

Будући да је био дубоко рефлексивна личност, Његош је – као интелектуалац – тим интензивније доживљавао драму искорењености и отуђења своје истакнуте индивидуе у једном надасве просечном друштвеном окружењу, драму човека извргнутог, не толико од света, колико од себе самог, проби Прокрустове постеље – за једне превеликог, а за друге премалог у односу на очекиване стандарде. Овакво стање песникове самосвести одлично осликава, опет у синтетичком, фигуративном језику поезије, чувена крилатица „Ја сам владар међу варварима, а варварин међу владарима”. Тај персонални аспект Његошеве ауторефлексије, сам по себи изванредно занимљив, свакако би захтевао темељнију обраду у посебној студији, знатно опсежнијој него што је то овај реферат, стога се овде осврћемо само на појмовни однос „Пустињака цетинског” према друштвеној заједници у којој је живео, коју је одређивао као народ (народност), којом је владао, са којом се идентификовао и чију је судбину делио.

За основу разматрања ове теме нека нам послужи мање цитирано и у естетском погледу мање релевантно Његошево дело: младалачка, али тек посмртно објављена класицистичка, осмерачка *Свободијада* – еп сачињен од десет песама, сродних по тематици, стилистици и версификацији, знатно различитих по обиму, које се компонују у опсежну (6670 стихова) песничку хронику бојева Црногораца са Турцима, Млечанима и Французима током XVIII и почетком XIX века. О питању које нас ту највише интересује приповедач *Свободијаде* има много да нам каже, ништа мање него приповедачи других дела Његошевих, а дотичне информације кодира и у самој језичкој форми: лексикалној, фигуративној, фразеолошкој.

О томе како је Његош схватао и осећао однос црногорство–српство–словенство можемо, дакле, да закључујемо не само из информа-

цијског садржаја приче, него и из начина на који се прича обликује. Пре свега вреди обратити пажњу на вербалну репрезентацију горе наведених појмова. Најфреквентнија је, у складу са претпоставкама, репрезентација црногорства које се, ипак, изненадно ниједном не манифестује апстрактном именицом црногорство него придевом црногорски (108 примера; једанпут се јавља зетски), етнонимом Црногорац (70) и хоронимом Црна Гора (40) – наравно у различитим морфолошким облицима. Аналогно налазимо у епу 71 запис придева српски (са варијантом србински), 34 пута записано је име Србин и његове варијанте: Срб, Србаљ, Српкиња; Србија се помиње само једном, али *abstractum*. Српство тек 8 пута. Закључак је евидентан: док се у спеву говори о борбама Црногораца против туђе надмоћи, а говори се непрестано, истиче се све конкретно црногорско – и земља, и људи, но чим се песникова рефлексивна уздигне на ниво симболичке, хисториозофске мисли, дакле на онај исти ниво на којем се – изнад рода, братства, племена, па и племенског савеза – конституише, како бисмо данас рекли, андерсоновска „имагинарна заједница”, тада Његош користи појам Српства, посебно му омиљен и као компонента метафора којима су семантички нуклеуси светлост („свијећа Српства сјајна”, Пјесма I стих 92; „искра Српства”, I 234, II 14)¹ и гнездо: „слободе српске гњездо” (I 766), „Српства гњездо” (II 178), „слава српског гњезда” (X 616), што алузивно или изричито усмерава мисао ка песниковој ужој отаџбини, „храму српске славе” (V 555). Српска атрибуција Црне Горе потврђује се *expressis verbis* и у фразама налик на „народ српске Горе Црне” којих има више. О некој систематској и доследној расподели језичких средстава између црногорског и српског тематског комплекса у *Свободијади* не може се, наравно, говорити, јер ни такви „комплекси” не постоје, а релација српско – црногорско одговара релацији шире – уже. Уосталом, у силабичкој версификацији опсег речи није нимало важнији него њена семантика, зато се у епу дотични етноними и њихови деривати нижу колико по логици, толико и по ритмици.

У вези са односом црногорског према српском у *Свободијади* намеће се пажњи још једна битна примедба: у епском, зараћеном, мушком свету пева нема Црногорки, али има Српкиња које рађају „вitezове особите” (I 146–148), а догоди се да и саме „с витезма на бој иду / отачества свобод бранит” (I 473–474).

У X песми *Свободијаде*, последњој и најдужој, у којој се причају догађаји из времена Наполеонових ратова, на црногорску војну сцену ула-

¹ Цитирам по издању Његош 1951. Услед синтактичке адаптације у тексту неки су цитати незнатно промењени.

зи руска војска, што даје субјекту епа прилику да проговори о црногорско-руској милитарној акцији и прослави „род Славјана / више људског сваког рода” (X 1152–1153). Име „Славјани” (12 примера у Пјесми X) је Његошу синоним за Русе/Русакe, као што је придев славенски/славјански синонимичан према руски/русиски, али оно је истовремено и назив племенске заједнице са којом се радо поистовећује све црногорско и српско. Тај трећи круг Његошевог, примарно црногорског, идентитета није ипак „Славенство” *tout court*, него *Slavia orthodoxa*; западно од границе која је одваја од латинског света простире се домен туђег и непоузданог, ма било оно и словенско.

Констатације до којих нас води читање *Свободијаде* у кључу субјектовог националног идентитета налазе чврсто утемељење и у *Горском вијенцу*. Учесници те мистериозне драме која се одиграва у синтетичком и симболичном простору Црне Горе, на Ловћену и на Цетињу, под сводом неба чију ширину одређују две укрштене муње из Обрадове визије: једна разапета између Комова и Ловћена, друга између Скадра и Острога, јесу свакако Црногорци, зато је и ознака Црногорац (29 записа, убројивши ту и дидаскалије) у поеми скоро двоструко фреквентнија него етноним Србин (16 примера). Са друге, пак, стране једној Црногорки која „Онаквога сивога сокола / [...] јошт рађала није” (*Горски вијенац*, 1980–1981)² одговара 5 Српкиња (убројивши ту и Посвету). Црна Гора помиње се у епу 7 пута, Србија (Српска) 3 пута, док се придев српски (11 записа) користи чешће него црногорски (7 употреба, узевши у обзир и дидаскалије), што се тумачи тиме да су проблеми и чињенице о којима расправљају Црногорци на скупу од општенационалног значаја: владика Данило топи се „у српске несреће” (92); „Великаши [...] / српске силе грдно сатријеше; / великаши [...] / распре сјеме посијаше грко, / те с њим племе српско отроваше” (207–212); „враг ђаволу доћи у сватове / те свијећу српску угасити!” (536–537). Последично томе апстрактни појам Српство (3 употребе) нема свој пар на црногорској страни, као што га нема ни у *Свободијади*.

За проучавање Његошевог односа према националном питању од изванредне су важности и посвете којима је песник снабдео три своја дела: збирку *Пустинњак цетински* (1834) отвара посвета „српском роду”, *Луца микрокозма* (1845) почиње дугом – 200 стихова! – дедикацијом пева ауторовом учитељу и „српском пјевцу” Сими Милутиновићу коме захвалан ученик ставља у дужност још један велики, народотворни задатак:

² Цит. по издању Његош 1952.

„Ја од тебе јоште много иштем:
 да поставиш у пламтеће врсте
 пред очима Српства и Славјанства
 Обилића, Ђорђа и Душана,
 и јошт кога српскога хероја;
 да прогрмиш хулом страховитом
 на Вујицу, Вука, Вукашина,
 богомрске Српства отпаднике:
 злоћа њима мрачи име Срба,
 тартар им је наказа малена!”³

Насловник посвете у *Горском вијенцу* је „прах оца Србије”, Карађорђа, што заједно са референцама на велике јунаке српске историје: Обилића, Душана, а и самог Ђорђа, као и – са друге стране – на „Српства отпаднике” у хвалоспеву посвећеном Сарајлији носи јасну и једносмислену поруку: да је Његош, архитекта капеле на Ловћену, и архитекта српске националне мисли (Стијовић 1998: бр. 12). Његовим дедикацијама улоге манифеста Српства одлично приличе, тим пре јер су као штампани текстови нераздвојно повезане са својим носиоцима и заједно са њима улазе у широк јавни простор, уводећи у комуникацијску релацију између аутора и адресата посвете још и трећи субјект акта њихове комуникације – читаоца (*културну публику*). Уосталом, често се догађа, баш као што је то и у овом случају, да „тај трећи” преузима функцију стварног адресата, док онај формални, поготову ако је то покојно лице, једино даје аутору изговор да упути своју поруку конкретним људима – савременицима, сведоцима ситуације у којој се акт посвете врши (Kovalik 2001: 357).

Да је Његошев опус јака експресија српске националне идеје, у то није било и не би смело да буде сумње. У њој, дакле у Српству, у српској отаџбини представља владикина матерња Црна Гора најчаснији простор чије се одреднице нижу у ланац поетско-реторичких фигура (чак и у песниковој преписци): „ливада права Српства” (посвета у *Пустиняку цетинском*), „Црна Гора је гњијездо војинствене гордости [...] Црна Гора је урна у коју је силно име Душаново прибјегло, у коју се свештено храни витешко име Обилића и Скендербега” (писмо проти Георгију Николајевићу; Његош 1955: 444). Таквих и сличних примера Његошево дело пружа на претек, међутим, тешко би се у њем нашле потврде песникових душевних криза проузрокованих непомирљивим супротностима црногорско-српским и последично поремећајем субјектовог идентитета. Што, *ипак, није било проблем за Његоша самог*, постало је компликација

³ Цит. по издању Његош 1953.

за неке савремене тумаче његове биографије и стваралаштва који настоје да га придобију за своје идеолошко-политичке сврхе, ускраћујући му при том право да функционише у том простору културе који му је одредио сам аутор.

ИЗВОРИ

- Његош 1951: П. П. Његош, *Свободијада. Глас каменитака*, ред. одбор Н. Банашевић et al., текст приредили за штампу Н. Банашевић и М. Стевановић, Београд: Просвета. Издавачко предузеће Србије. *Цјелокупна дјела П. П. Његоша*, књ. I.
- Његош 1952: П. П. Његош, *Горски вијенац*, ред. одбор Н. Банашевић et al., текст приредили за штампу Р. Бошковић и В. Латковић, Београд: Просвета. Издавачко предузеће Србије. *Цјелокупна дјела П. П. Његоша*, књ. III.
- Његош 1953: П. П. Његош, *Пјесме. Луча микрокосма. Проза. Пријеводи*, ред. одбор Н. Банашевић et al., текст приредили за штампу Р. Лалић и М. Стевановић, Београд: Просвета. Издавачко предузеће Србије. *Цјелокупна дјела П. П. Његоша*, књ. II.
- Његош 1955: П. П. Његош, *Писма III, 1843–1851*, ред. одбор Н. Банашевић et al., за штампу приредио, биљешке и објашњења написао М. Кићовић, Београд: Просвета. Издавачко предузеће Србије. *Цјелокупна дјела П. П. Његоша*, књ. IX.

ЛИТЕРАТУРА

- Brikner 1924: A. Brückner, *Dzieje literatury polskiej w zarysie*, 3. изд. [без датума], књ. II, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”.
- Durković-Jakšić 1938: L. Durkovicz-Jakszicz [Љ. Дурковић-Јакшић], „Petar II Petrović-Njegoš (1813–1851)”, Warszawa: *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Travaux Historiques de la Société des Sciences et des Lettres de Varsovie*, vol. XXI, fasc. 1.
- Kovalik 2001: K. Kowalik, „Adresat i autor w strukturze tekstów dedykacyjnych”, *Prace Filologiczne*, XLVI. Види тамо даљу литературу.
- Pigonj 1925: S. Pigoń, [Wstęp i przypisy] у: A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. Historia szlachecka z roku 1811 i 1812. we dwunastu*

- księgach wierszem*, Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza. Biblioteka Narodowa, Serja I nr. 83.
- Стијовић 1998: С. Стијовић, „Три посвете као три бисера”, *Српско наслеђе. Историјске свеске*, бр. 12. Online издање <www.srpsko-nasledje.co.rs/sr-l/1998/12/article-13.html> 25.09.2013.
- Šistek 2012: F. Šistek, „Njegoševa grobnica na Lovćenu”, prev. A. Ljuca, *Matica. Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, XIII/51–52.
- Valas 2011: T. Walas, „Miłosz jako figura tożsamości problematycznej”, *Dekada Literacka*, XXI/1–2 (244–245). Види тамо даљњу литературу.
- Wroclawski et al. 2007: K. Wrocławski, M. Bogusławska, M. Kryśka, N. Różycki, *Polska i Czarnogóra. Bibliografia. Komentarze*, Warszawa: Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej, Uniwersytet Warszawski.
- Zjelinjski 2009: B. Źeljinski [Zieliński], „Njegoš u srpskom i crnogorskom književnom i kulturnom kanonu”, у: Т. Бећановић, R. Глушица, Z. Андријашевић, M. Ивановић (ur.), *Njegoševi dani. Zbornik radova. Cetinje, 27–29. jun 2008*. Nikšić: Filozofski fakultet.

Здислав Дараш

СФЕРЫ ИДЕНТИЧНОСТИ У ПЕТРА II ПЕТРОВИЧА НЕГОША

Резюме

Основой наброска реконструкции идентичностного дискурса Негоша в данном реферате послужила классицистическая *Свободиада* – ранний, но напечатанный лишь после смерти автора цикл из десяти песней, составляющих поэтическую летопись битв черногорцев с турками, венецианцами и французами в XVIII – начале XIX в. Несравнимое с великими произведениями Негоша в эстетическом аспекте, это юношеское произведение является, тем не менее, ценным свидетельством культурного и национального самосознания автора, зашифровывающего соответствующую информацию в лексической, стилистической и фразеологической форме повествования. Не только содержание сообщения, но и его языковое оформление дает обширную информацию касательно ментального и эмоционального аспекта идентичности молодого цетиньского митрополита в начале его поэтического пути и политической карьеры. Рассказ о вооруженных выступлениях черногорцев против турецкого, венецианского и французского насилия неизбежным образом наполнен черногорской топографической и антрополо-

гической конкретикой. Однако, когда рассуждения достигают уровня символической, историософской мысли, то есть уровня, на котором возникает – поверх рода, братства, племени, племенного союза – андерсоновское национальное „воображаемое сообщество”, Негош вводит понятие *Српство* (сербскость), используемое, кроме всего прочего, как составной элемент метафор, семантическим ядром которых является свет и гнездо: „свеча сербскости”, „искра сербскости”, „гнездо сербскости” („слава сербского гнезда”, отсылающая читателя к малой, региональной родине владыки, „святилищу сербской славы”). Привязку Черногории к Сербии подтверждают также нередко встречающиеся фразы типа „народ сербской Черной Горы”. Региональный, черногорский патриотизм Негоша ни на секунду не входит в конфликт с его сербским патриотизмом и сербским национальным чувством, отношение между двумя составляющими самосознания поэта, черногорской и сербской, носят взаимодополняющий характер, „черногорскость” содержится в сербскости как центральная область ее поля. Это поле, в свою очередь, находится в кругу „славянскости”, но ограниченной до области *Slavia orthodoxa*, которая иногда отождествляется с русскостью, а иногда – с миром славянского православия вообще.

Как известно тем, кто знаком с творчеством Негоша и читает его тексты, не прибегая к идеологическим манипуляциям с ними, приведенные здесь замечания, касающиеся раннего (далеко не идеального) произведения поэта находят свое подтверждение в других его трудах, прежде всего – в гениальном *Горном венце*.⁴

---

⁴ Резиме с польског превео Максим Душкин.